

Zorica VUČETIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb

NOMINA ACTIONIS U TALIJANSKOME I HRVATSKOME JEZIKU

Autorica obrađuje nomina actionis u talijanskom jeziku, posebno izvedenice tvorene sufiksima *-mento* i *-zione*, naglašavajući da osim što znače radnju talijanske izvedenice vrlo često znače i stanje, a to se najbolje može vidjeti uspoređujući ih s prijevodnim ekvivalentima hrvatskom jeziku.

1. Ovim člankom nastojimo dati doprinos proučavanju nomina actionis. Članak polazi od definicije nomina actionis koju daje B. Klaić u *Rječniku stranih riječi*, a koja kaže da je nomen actionis »u tvorbi riječi naziv za izraze koji označuju radnju«. U tvorbi riječi o nomina actionis govori se kao o izvedenicama koje znače radnju, što i sam naziv kazuje. U ovom radu nastojimo reći nešto više o tim izvedenicama i istaknuti da one u talijanskom jeziku vrlo često označuju i stanje.

2. Nomina actionis su izvedenice tvorene od glagolske osnove u talijanskom jeziku, tako da je već u osnovi prisutna glagolska radnja. Izdvojili smo talijanske izvedenice tvorene sufiksima *-mento* i *-zione* koji ima tri morfološke varijante: *-ione*, *-gione* i *-sione*; to su najbrojnije izvedenice tvorene od glagolskih osnova u sufiksaloj tvorbi imenica u suvremenom talijanskom jeziku. Te izvedenice imaju određene zajedničke karakteristike kako s dijakronijskoga tako i sa sinkronijskoga gledišta.

2.1. Ako promatramo razvoj izvedenice vidimo da talijanske izvedenice tvorene sufiksom *-mento* nastavljaju latinske izvedenice tvorene sufiksom *-MENTUM*. U latinskom jeziku broj izvedenica nije velik (oko 450), dok su u talijanskom jeziku izvedenice tvorene sufiksom *-mento* vrlo mnogobrojne. Prema odostražnom rječniku M. Alinei *Dizionario inverso italiano* (DII) broj izvedenica tvorenih sufiksom *-mento* veći je od 1500, a prema *Il Dizionario Macchina dell'italiano* (DMI, L'Istituto di Linguistica Computazionale, CNR, Pisa) ima više od 3000 riječi koje završavaju na

¹ Vidi B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Tuđice i posuđenice, Zagreb 1984, str. 949.

² Vidi Z. Vučetić 1989.

-mento: 3380. Budući da svaka riječ koja završava segmentom *-mento* nije nužno i tvorbena riječ u suvremenom talijanskom jeziku, tj. nije izvedenica tvorena sufiksom *-mento* i ne može se rastaviti na osnovu i sufiks, time je broj izvedenica na *-mento* manji nego što ga nalazimo u spomenutom rječniku. Nismo smatrali bitnim da točno brojčano odredimo broj izvedenica na *-mento*, jer je izlučivanje tvorbenih riječi s gledišta suvremenoga talijanskoga jezika iz tako velikog broja izvedenica samo tehnički postupak utvrđivanja morfološkog sastava leksema, te može služiti u svrhe brojčane klasifikacije koja je važna u frekvencijskim ili u odostražnim rječnicima, ali nije bitna za ovaj rad, težište kojega je na semantičkom proučavanju izvedenih imenica.

2.2. Izvedenice tvorene sufiksom *-zione* i morfološkim varijantama *-ione*, *-gione* i *-sione*, koje u daljnjem tekstu nećemo posebno izdvajati jer predstavljaju razlike samo na morfološkoj razini, nastavljaju latinske izvedenice na *-TIO* i *-SIO*, i dok je u broju izvedenica vrlo velika razlika između izvedenica na *-MENTUM* u latinskom jeziku, broj izvedenica na *-zione* u talijanskom jeziku približan je broju izvedenica na *-TIO* i *-SIO* u latinskom jeziku: oko 3600 izvedenica u latinskom jeziku, a oko 3500 izvedenica na *-zione* u talijanskom jeziku prema DMI, a DII, koji obrađuje mnogo manji korpus, navodi svega nešto više od 700 izvedenica na *-zione*. Mnoge imenice na *-zione* nisu tvorbene riječi u suvremenom talijanskom jeziku, ne mogu se rastaviti na osnovu i sufiks te ne možemo govoriti o izvedenicama tvorenim sufiksom, nego govorimo o netvorbenim riječima koje završavaju segmentom *-zione*. Razliku između tvorbenih i netvorbenih riječi ilustrirat ćemo riječima S. Babića u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*, str. 24, t. 34: »Sinkronijsko rječničko blago jednoga jezika dijeli se s obzirom na postanak u dvije skupine: u jednu idu one riječi kojima je postanak sa sinkronijskoga gledišta jasan, a u drugu one kojima nije.«³ Broj izvedenica nije bitan za članak i ne može biti potpun iz dva razloga: prvo, katkada je teško odrediti da li se radi o izvedenici ili se radi o netvorbenoj riječi; a drugo, jer je sufiks *-zione* produktivan (jedino morfološka varijanta *-gione* nije više produktivna) i njime se tvore i nove riječi koje još nisu zabilježene u rječnicima.

2.3. Članak se temelji na rječničkim izvorima: dvojezičnim rječnicima talijanskoga i hrvatskoga jezika te hrvatskoga i talijanskoga, dvojezičnim rječnicima talijanskoga jezika i odostražnim rječnikom hrvatskoga jezika, te rječnicima suvremenoga talijanskog jezika i rječnicima suvremenoga hrvatskog jezika. Te rječnike ne navodimo u popisu literature, jer bi njihovo nabranje zauzelo mnogo prostora, a jezikoslovci će lako prepoznati o kojim se rječnicima radi. Služili smo se također i frekvencijskim rječnikom suvremenoga talijanskog jezika: *Il Lessico di frequenza della lingua italiana contemporanea* (LIF, U. Bortolini, C. Tagliavini i A. Zampolli) i već spomenutim rječnikom *Il Dizionario Macchina dell'italiano* (DMI).

2.4. Ako promatramo izvedene imenice tvorene od glagolskih osnova sufiksalsnom

³ Vidi S. Babić 1991.

tvorbom i to prema njihovoj brojnosti, najbrojnije su izvedenice tvorene sufiksom *-mento*. U radovima o tvorbi riječi često nalazimo brojčane podatke o tome koje se izvedenice pojavljuju u većem broju, a koje u manjem, oslanjajući se uvijek na analizu korpusa. Tako npr. najbrojnije su izvedenice tvorene sufiksom *-mento*, a zatim one tvorene sufiksom *-zione* u radu M. Beretta, *Sviluppo di regole di formazione di parola in italiano L2*.⁴ Iz rada na rječničkim izvorima proizlazi da su najbrojnije izvedenice tvorene sufiksom *-zione*, a zatim one sufiksom *-mento*. Ali podsjetimo se da sufiks *-zione* ima i alomorfe i da se obrađuje zajedno, dok sufiks *-mento* nema alomorfe.

2.5. Važno je napomenuti da među izvedenicama tvorenima sufiksima *-mento* i *-zione* ima i neologizama. Jezično bogaćenje novim leksemima predstavlja leksičko područje mnogo obrađivano u svim jezicima. Novinski diskurs u najvećoj mjeri prati suvremene jezične tendencije i sam unosi inovacije u jezičnom pogledu. Značajka je neologizama da se pojavljuju prvenstveno u novinskom diskursu, zatim u televizijskom i radijskom govoru, znači općenito u mass media. Druga je značajka neologizama ta da je često njihova budućnost nesigurna, svi ne bivaju prihvaćeni u leksiku i ne ostaju u leksiku. Izvedenice *allineamento* 'atto, effetto dell'allineare, dell'allinersi' i figurativno *allinamento politico, monetario*, te *ottimizzazione* 'atto, effetto dell'ottimizzare' ušle su u leksik kao neologizmi, prihvaćene su u leksiku i ostale su u leksiku suvremenoga talijanskog jezika.

3. Sufiks *-mento* imenički je sufiks. Izvedenice tvorene sufiksom *-mento* označavaju radnju, rezultat radnje ili stanje, a mogu imati i kolektivno značenje. U latinskom jeziku sufiks *-MENTUM* tvori apstraktne imenice od glagolskih osnova. Izvedenica *BLANDIMENTUM* 'umiljavanje' tvorena je od glagola *BLANDIRI*, a izvedenica *COMPLEMENTUM* 'dopuna, dopunjavanje' od glagola *COMPLERE*. Latinski sufiks *-MENTUM* tvori i konkretne izvedenice: *CALCEAMENTUM* 'obuća' od glagola *CALCEARE*, *MONUMENTUM* od glagola *MONERE*, te *VESTIMENTUM* 'haljina' od glagola *VESTIRE*. U svim romanskim jezicima nalazimo nastavak latinskog sufiksa *-MENTUM*, ali u različitim oblicima.

3.1. Budući da nomina actionis označuju radnju, prijevodni ekvivalent izvedenica na *-mento* jest prvenstveno glagolska imenica na *-anje/-enje*: *abbreviamento* 'skraćivanje', *bianchimento* 'bijeljenje'. Sufiksi *-anje/-enje* jesu prema *Etimologijskom rječniku* P. Skoka »sveslavenski sufiksi složeni od prošlog participa pasiva na *-an, -en* i sufiksa *-je*. Znače glagolsku radnju kao čin«. ⁶ R. Simeon u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* govori o glagolskim imenicama ili substantiva verbalia ili Verbalsubstantiva i kaže da u hrvatskom jeziku »glagolska imenica je oblik koji se tvori od pridjeva trpnog kojemu se dodaje nastavak *-je*, i to redovno od nesvršenih glagola, rjeđe od svršenih, a znače ili vršenje ili pak rezultat svršene radnje«. ⁷

⁴ Vidi M. Beretta 1988.

⁵ O sufiksu *-mento* vidi g. Rohlf's 1954, str. 300-301. Zatim P. Tekavčić 1980, str. 52-53.

⁶ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, Zagreb 1971, str. 47.

⁷ R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I i II, Zagreb 1969, str. 406.

3.1.1. U hrvatskom jeziku nomina actionis tvore se sufiksima *-aj*, *-ak*, *-ba* i *-nja*, te izvedenice tvorene tim sufiksima mogu biti prijevodni ekvivalenti talijanskih izvedenica na *-mento*: *incitamento* 'poticaj', *raggiustamento* 'popravak', *accomodamento* 'nagodba', *patimento* 'patnja'.

3.1.2. Prijevodni ekvivalent talijanskih izvedenica tvorenih sufiksom *-mento* vrlo je često apstraktna izvedenica na *-ost*. Talijanska izvedenica na *-mento* tvorena je od glagola; osnova prijevodnog ekvivalenta na *-ost* jest pridjev. U *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku* S. Babić pod sufiksom *-ost* navodi na str. 290, t. 976: »Sufiksom *-ost* izvedenice se tvore od pridjeva, a nekoliko ima izvedenih i od ostalih vrsta riječi«, te dalje kaže na str. 291, t. 980: »Od glagola su izvedene *jarost*, *mrzost*, *radost*, *žalost*, ali je očito da je to neplodan tip.«⁸ Budući da je taj tvorbeni tip neplodan i ima samo četiri već tvorene izvedenice od glagolske osnove, osnova prijevodnih ekvivalenata izvedenica tvorenih sufiksom *-mento* jest samo pridjev: *affezionamento* 'naklonost', *incaponimento* 'tvrdoglavost, upornost'.

3.1.3. I apstraktna izvedenica na *-stvo* može biti prijevodni ekvivalent talijanske izvedenice na *-mento*; osnova je talijanske izvedenice glagol, a osnova hrvatske ekvivalentne izvedenice pridjev: *avvedimento* 'lukavstvo', *piacimento* 'zadovoljstvo'.

3.2. Za izvedenice tvorene sufiksom *-mento* karakteristično je da mogu izražavati i radnju i stanje. To se u hrvatskom jeziku ostvaruje upotrebom izvedenica tvorenih različitim sufiksima. Jedna je izvedenica na *-anje/-enje* i ona znači vršenje radnje ili rezultat radnje, a druga je izvedenica tvorena sufiksom *-ost*, rjeđe sufiksima *-će*, *-stvo* i *-ština*, i ona označuje stanje: *immiserimento* 'osiromašenje, siromaštvo, siromašnost, siromaština', te *intenerimento* 'umekšavanje, raznježenost, ganutost, ganuće'.

3.3 Izvedenice tvorene sufiksom *-mento* mogu imati i kolektivno značenje kao izvedenica *assembramento* 'okupljanje/skup naroda', te izvedenica *baraccamento* 'podizanje/građenje/gradnja baraka', koja može imati i kolektivno značenje 'skup baraka'.

3.4. Nadovezujemo se na ranije spomenute latinske izvedenice CALCEAMENTUM, MONUMENTUM i vestimentum (3.) kako bismo ih usporedili s oblicima u talijanskom jeziku. Imenica *calceamento* nije tvorbena riječ u suvremenom talijanskom jeziku, a upotrebljava se samo sa značenjem 'cipela/čizma tipična za stari Rim'. Imenica *monumento* također nije tvorbena riječ, a imenica *vestimento* malo se upotrebljava, ona je arhaični i književni oblik, te su u suvremenom jeziku u upotrebi imenice *abito*, *veste*, *indumento*.

4. Sufiks *-zione* imenički je sufiks. Izvedenice tvorene tim sufiksom označavaju radnju, rezultat radnje ili stanje. Latinske izvedenice na *-TIO* imaju genitiv na *-TIONIS*: LAVATIO (gen. LAVATIONIS), PUNITIO (gen. PUNITIONIS). To navodimo zato što je s gledišta romanskih jezika bolje polaziti od kosih padeža (ablativ: *-TIONE*: LAVATIONE, PUNITIONE) za određivanje odgovarajućeg romanskog sufiksa. Nastavak latinskog sufiksa nalazimo u svim romanskim jezicima, a sufiks ima

⁸ Usporedi S. Babić 1991.

različite oblike. G. Rohlf's navodi sufiks zajedno s vokalom glagolske osnove: *-azione*, kako postupa i P. Tekavčić u talijanskim oblicima sufiksa i u oblicima sufiksa u ostalim romanskim jezicima.⁹

4.1. Prijevodni ekvivalent talijanskih izvedenica na *-zione* jest kao i kod izvedenica na *-mento* prvenstveno glagolska imenica na *-anje/-enje*: *adulazione* 'laskanje', *ammonizione* 'upozorenje'.

4.1.1. Prijevodni ekvivalenti talijanskih izvedenica na *-zione* mogu biti i izvedenice koje označavaju radnju, a tvorene su sufiksima *-ak*, *-ba*, *-nja* i *-njava*: *continuazione* 'nastavak', *formazione* 'tvorba', *affermazione* 'tvrdnja', *collutazione* 'tučnjava'.

4.1.2. Prijevodni ekvivalent talijanske izvedenice na *-zione* može biti i izvedenica na *-ost*. Razlika između talijanskih izvedenica i ekvivalentnih hrvatskih izvedenica nije samo u različitosti sufiksa, nego u osnovi izvedenica: talijanske izvedenice tvorene su od glagolske osnove, a osnova hrvatskog ekvivalenta na *-ost* jest pridjev: *distrazione* 'rastresenost', *prostrazione* 'potištenost'.

4.1.3. I apstraktne izvedenice na *-stvo* mogu biti prijevodni ekvivalenti talijanskih izvedenica na *-zione*: *dissimulazione* 'licemjerstvo', *soddisfazione* 'zadovoljstvo'. Osnova je talijanske izvedenice glagol, a osnova hrvatskog ekvivalenta jest pridjev ili imenica; a moguće su i druge osnove, prema S. Babiću u *Tvorbi riječi u hrvatskom književnom jeziku*.¹⁰

4.2. Kao i izvedenice na *-mento*, tako i mnoge izvedenice tvorene sufiksom *-zione* imaju karakteristiku da izražavaju i radnju i stanje. Hrvatski jezik to ostvaruje upotrebom različitih izvedenica, tvorenih različitim sufiksima. Jedna je glagolska imenica na *-anje/-enje* i ona znači vršenje radnje ili rezultat svršene radnje, a druga je izvedenica na *-ost* (ili *-stvo*) i ona označava stanje: *contaminazione* 'zagađivanje, zagađenost', *dissimulazione* 'pretvaranje, prikrivanje, licemjerstvo, prikrivenost', *dissipazione* 'rasipanje, rasipnost, rastresenost'.

4.3. Značenje izvedenica na *-zione* može se konkretizirati; izvedenica *abitazione* uz značenje 'stanovanje' znači i 'stan, kuća'.

5. Zaključak. *Nomina actionis* jesu imenice koje označavaju radnju. Talijanske izvedenice na *-mento* i *-zione* također su *nomina actionis*. One označuju radnju, a vrlo često označuju i stanje. To se najbolje vidi kada ih se usporedi s hrvatskim prijevodnim ekvivalentima, koristeći kontrastivnu analizu. Kada talijanska izvedenica znači radnju, ekvivalenti su glagolske imenice na *-anje/-enje*, te izvedenice na *-aj*, *-ak*, *-ba*, *-nja* i *-njava*, a kada znači stanje, ekvivalenti su apstraktne izvedenice na *-ost* i *-stvo*.

⁹ V. G. Rohlf's 1954, str. 274-275 sufiksi *-agione*, *-igione*, str. 355 sufiks *-azione*. Zatim P. Tekavčić 1980, str. 53-57.

¹⁰ Vidi S. Babić 1991, str. 277, t. 929.

Literatura

- Anić, Vladimir. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber, Zagreb.
- Babić, Stjepan. 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Nacrt za gramatiku*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Globus, Zagreb.
- Beretta, Monica. 1988. Sviluppo di regole di formazione di parola in italiano L2: »nomina actionis« costruiti con il participio passato, u Giacalone Ramat (a cura di), *L'italiano tra le altre lingue: strategie di acquisizione*, Bologna, str. 99-113.
- Dardano, Maurizio. 1978. *La formazione delle parole nell'italiano di oggi*. Bulzoni, Roma.
- Deanović, Mirko, Josip Jernej. 1991. *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb.
- Deanović, Mirko, Josip Jernej. 1992. *Talijansko-hrvatski rječnik*. Školska knjiga, Zagreb.
- Garzanti ed. 1987. *Il Grande Dizionario Garzanti della lingua italiana*. Milano.
- Rohlf, Gerhard. 1954. *Historische Grammatik der Italienischer Sprache und ihrer Mundarten*, III: *Syntax und Wortbildung*. A. Francke, Bern.
- Tekavčić, Pavao. 1980. *Grammatica storica dell'italiano*, III: *Lessico*. Il Mulino, Bologna.
- Vučetić, Zorica. 1989. Contributo allo studio della suffissazione nominale nell'italiano contemporaneo. *Linguistica* XXIX, Ljubljana, str. 81-99.
- Zingarelli, Nicola. 1989. *Vocabolario della lingua italiana, Il Nuovo Zingarelli*. Zanichelli, Bologna.

NOMINA ACTIONIS

Riassunto

Questo lavoro si propone di esaminare i nomi italiani formati mediante i suffissi *-mento* e *-zione* paragonandoli con i loro equivalenti croati e applicando l'analisi contrastiva al corpus scelto. I derivati indicano l'azione, ma possono indicare pure la condizione e lo stato, il che viene espresso in croato con diversi suffissi: con i suffissi *-anje/-enje*, *-aj*, *-ak*, *-ba*, *-nja* e *-njava* quando indicano l'azione, e con i suffissi *-ost* e *-stvo* quando indicano lo stato e la condizione.